

ირმა გიკაშვილი

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის ასისტენტ-პროფესორი, სსიპ ქ. ჩოლოყაშვილის სახელობის თბილისის 178-ე საჯარო სკოლის ისტორიის მენტორი მასწავლებელი

პრომათეისტური მოძრაობა და ერთიანი კავკასიური სახელმწიფოს შექმნის იდეა

საქართველოში 1924 წლის ეროვნული აჯანყების ჩახშობის შემდეგ პოლონეთი გახდა დამოუკიდებლობის აღდგენისთვის მებრძოლი კავკასიელი ემიგრანტების ძირითადი საგარეო პარტნიორი.

ემიგრაციაში მყოფ ქართველ პოლიტიკოსებს კარგად ესმოდათ, რომ საჭირო იყო ახალი სამოქმედო გეგმა და ისეთი საერთაშორისო პოლიტიკური მდგომარეობა, რაც საინტერესოსა და მომგებიანს გახდოდა ქართულ საკითხს წამყვანი ევროპული ქვეყნებისათვის.

პოლონელებიც ეთანხმებოდნენ აზრს, რომ ნითელი იმპერიის წინააღმდეგ ბრძოლა ეფექტური შეიძლება ყოფილიყო მხოლოდ კავკასიაში დამონებული ერების კოორდინირებული ბრძოლის შედეგად. პოლონელებმა მიზნად დაისახეს ახალი სიცოცხლე შთაებერთა კავკასიის კონფედერაციის კონცეფციისთვის, როგორც კავკასიურ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა ერთადერთი შესაძლო ფორმისთვის. ეს იქნებოდა ერთიანი კავკასიური სახელმწიფოს შექმნის იდეა, ერთი ხელისუფლებით, საერთო თავდაცვითი ორგანიზაციით, საერთო საგარეო პოლიტიკით და ერთა კულტურული თავისებურებების შენარჩუნებით. ერთიანი კავკასიური სახელმწიფოს იდეამ ნაყოფიერი ნიადაგი ჰპოვა კავკასიელ ემიგრანტთა წრეებში [1, 581].

ემიგრაციამ კიდევ ერთხელ მოიკრიბა დასუსტებული ძალები და შეუდგა მუშაობას ამ მიმართულებით.

ალსანიშნავია, რომ 1925 წლის მეორე ნახევრიდან ქართველ მემარჯვენეთა და მემარცხენეთა ერთიანი ფრონტის შექმნის ინიციატივა გადავიდა ეროვნულ-დემოკრატიების ხელში, რომლებიც ვარშავის

მფარველობით სარგებლობდნენ, სადაც ამ დროს იმავე სახელწოდების პოლონური პარტია იყო ხელისუფლებაში. 14 აგვისტოს სტამბულში ეროვნულ-დემოკრატების, სოციალ-დემოკრატების და სოციალ-ფედერალისტების წარმომადგენლებმა ხელი მოაწერეს შეთანხმებას პარიტეტულ საწყისებზე ქართული პოლიტიკური პარტიების ერთიანი ფრონტის შექმნის შესახებ, რომელიც მიზნად ისახავდა საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლას [2, 68}. ამ დოკუმენტს ხელი მოაწერეს დავით ვაჩნაძემ (ეროვნულ-დემოკრატი, კავკასიის კონფედერატა გაერთიანებული კომიტეტის წევრი), ვასილ წულაძემ (სოციალ-დემოკრატი) და სიმონ მდივანმა (სოციალ-ფედერალისტი, საქართველოს ყოფილი ელჩი ანკარაში).

ამის პარალელურად იყო მცდელობები სამხედრო კავშირში გაერთიანებინათ პოლონეთში მყოფი ქართველი ოფიცრები და იუნკერები, ასევე საქართველოს ტერიტორიაზე სადაზვერვო და პარტიზანული ოპერაციების მწარმოებელი ორგანიზაციები. პოლონეთის ტერიტორიაზე მყოფი ქართველი ოფიცრების დიდი უმრავლესობა მემარჯვენე შეხედულებებს იზიარებდა. „მათი დიდი ნაწილი ოპოზიციაში იყო ვარშავაში ჟორდანის მთავრობის სამხედრო წარმომადგენელ, გენერალ ალექსანდრე ზაქარიადესთან მიმართებაში. ერთიანობის აღდგენის მიზნით გადაწყდა ვარშავაში გაგზავნილიყვნენ 1924 წლის აჯანყების ხელმძღვანელები: პოლკოვნიკი ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილი და გენერალი სპირიდონ ჭავჭავაძე“ [3, 150].

1925 წლის გაზაფხულზე ვარშავაში დემოკრატიული საქართველოს მთავრობის წარმომადგენელმა პავლე თუმანოვმა (თუმანიშვილი) თხოვნით მიმართა პოლონეთის ხელისუფლებას, რომ პოლონეთის არმიაში ჩაერიცხათ ჩოლოყაშვილი, ჭავჭავაძე და 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების მონაწილე სხვა ქართველი ოფიცრები. ჩოლოყაშვილი და ჭავჭავაძე ვარშავაში ჩავიდნენ, როგორც იმ ქართული სამხედრო ორგანიზაციის არაოფიციალური ხელმძღვანელები, რომელშიც იგეგმებოდა ქართველი ოფიცრების და იუნკერების გაერთიანება.

პოლონელები თავდაპირველად ინტერესს გამოხატავდნენ საქართველოში პარტიზანული მოქმედებების განახლების მიმართ, თუმცა 1925 წლის ბოლოს პოლონეთში შიგა სიტუაციის არევის გამო მოლაპარაკებები შეწყდა. ამ დროისთვის პოლონეთის საზოგადოება, ისევე როგორც პოლიტიკოსები დაყოფილი იყვნენ ხელისუფლებაში

მყოფი ეროვნულ-დემოკრატიებისა და სოციალისტების (რომლებსაც პილსუცკი ხელმძღვანელობდა) მომხრეებად. ისტორიკოს გ. მამულიას აზრით, „მიუხედავად იმისა, რომ გენერალი სიკორსკი თანახმა იყო 1924 წლის აჯანყების მონაწილე ქართველი ოფიცრების ქართულ არმიაში ჩარიცხვის, ამის წინააღმდეგ წავიდა პოლონეთის გენერალური შტაბის უფროსი, რადგან პოლონეთში ვარაუდობდნენ, რომ ეს ფაქტი საბჭოთა კავშირის გალიზიანებას გამოიწვევდა. ამ საკითხში უარყოფითი როლი შეასრულა გენერალმა ზაქარიაძემაც, რომელსაც თავისი გავლენის დაკარგვის ეშინოდა. ზაქარიაძემ ამ მიზნით მოიშველია პოლონეთის კანონმდებლობა, რომლის მიხედვითაც ოფიცრებს ეკრძალებოდათ პოლიტიკურ პარტიებში გაერთიანება და ჩოლოყაშვილსა და ჭავჭავაძეს ბრალად დასდო, რომ ისინი აპირებდნენ ქართველ ოფიცერთა შორის შეექმნათ ეროვნულ-დემოკრატიული ჯგუფები, რომლებიც მტრულად იქნებოდნენ განწყობილი სოციალ-დემოკრატების მიმართ“ [3, 153].

ამის პარალელურად გრძელდებოდა სტამბულში კავკასიის კონფედერატა კომიტეტის რეორგანიზაციის საკითხზე განხეთქილება. 1926 წლის მეორე ნახევარში პოლონეთში, ქვეყნის შიგნით მომხდარი ცვლილებების შედეგად, სასწორი საბოლოოდ გადაიხარა სოციალ-დემოკრატების და მუსავატელების მხარეს.

1926 წლის 15 ივლისს დასრულდა სტამბულში გაერთიანებული ცენტრალური კავკასიური ორგანიზაციის – კავკასიის დამოუკიდებლობის კომიტეტის (კდკ) შექმნა, რომელსაც უნდა მოეხდინა მთელი კავკასიელების საქმიანობის კოორდინაცია [4, 66]. საქართველოს ამ სტრუქტურაში წარმოადგენდნენ ყოფილი შინაგან საქმეთა მინისტრი ნოე რამიშვილი და პირველი მსოფლიო ომის დროს გერმანიაში და თურქეთში მოქმედი საქართველოს გათავისუფლების კომიტეტის ყოფილი ნევრი ნესტორ მალალაშვილი.

ჩრდილოკავკასიელები კდკ-ში ძირითადად წარმოდგენილი იყვნენ კავკასიის მთიელთა პარტიის სახით, რომელსაც ხელმძღვანელობდა საიდ-ბეკ შამილი. სომხების კდკ-ის საქმიანობაში ჩართვა ვერ მოხერხდა. კდკ-ის შექმნაში განსაკუთრებული დამსახურება მიუძღვის პოლონეთის სამხედრო ატაშეს სტამბულში, პოლკოვნიკ შტიცელს [3, 156].

ნესდების მიხედვით კდკ უნდა ყოფილიყო საიდუმლო ორგანიზაცია, რომელიც თავისი საქმიანობის ფოკუსირებას მოახდენდა კავკა-

სიასთან კავშირის შენარჩუნებაზე და იქ სადაზვერვო და პროპაგანდისტული საქმიანობის წარმოებაზე. ამ საქმიანობისთვის მას სჭირდებოდა ბეჭდვითი ორგანო, რომელიც ასევე საიდუმლოდ უნდა გავრცელებულიყო ოკუპირებული საქართველოს, აზერბაიჯანის და ჩრდილო კავკასიის ტერიტორიაზე. ამ მიზნით, იგეგმებოდა თურქეთში დაწყებულიყო რუსულენოვანი ჟურნალის „დამოუკიდებელი კავკასია“ (Независимый Кавказ) გამოცემა (რადგან იმ დროისთვის რუსული ენა კავკასიის ყველა ქვეყანაში იცოდნენ). კომიტეტის ანგარიშზე ყოველთვიურად უნდა ჩარიცხულიყო იმ დროისთვის ძალიან მნიშვნელოვანი თანხა – 1000 აშშ დოლარი, რომლიდანაც 250 აშშ დოლარი უნდა მოხმარებოდა კდკ-ის ჟურნალის გამოცემას.

მალე გაირკვა, რომ თურქეთის ტერიტორიაზე ასეთი ფართო ანტიბოლშევიკური საქმიანობის გაშლა ვერ მოხერხდებოდა. „ამას ხელს შეუშლიდა ბოლშევიკური სპეცსამსახურების საქმიანობა, ასევე თურქეთ-საბჭოეთის 1925 წლის მეგობრობის და კეთილმეზობლობის შესახებ შეთანხმება“ [5, 45]. ამიტომ გადაწყდა, რომ გაზეთი გამოსულიყო პარიზში. ამჯერად უკვე არა რუსულ, არამედ ფრანგულენოვან გამოცემას უნდა მოეხდინა დამოუკიდებელი კავკასიის იდეების პოპულარიზაცია დასავლეთის ქვეყნების დიპლომატიურ და სამთავრობო წრეებში. ეს გადაწყვეტილება მნიშვნელოვნად იყო განპირობებული იმით, რომ კავკასიური რესპუბლიკებიდან ერთს, საქართველოს, საფრანგეთში გააჩნდა იურიდიულად აღიარებული სახელმწიფოს სტატუსი, 1933 წლამდე პარიზში ოფიციალურად ფუნქციონირებდა ქართული დიპლომატიური წარმომადგენლობა (ლეგაცია), ამასთან საქართველოს განსაკუთრებული და სრულუფლებიანი წარმომადგენელი საფრანგეთში, აკაკი ჩხენკელი შეყვანილი იყო საფრანგეთში აკრედიტირებული დიპლომატიური კორპუსის სიაში.

ამ ყოველთვიური ჟურნალის პირველი ნომერი გამოვიდა პარიზში, 1926 წლის ნოემბერში, ოფიციალური სახელწოდებით „პრომეთე, კავკასიის და უკრაინის ხალხების ეროვნული დაცვის ორგანო“. უკრაინა ამ შემთხვევაში ჩასმული იყო სახელწოდებაში ვარშავის ინტერესების გათვალისწინებით, რომელიც წითელი იმპერიის გარშემო საიმედო სანიტარული ზონის შექმნისთვის აუცილებლად მიიჩნეოდა უკრაინის დამოუკიდებლობას.

ჟურნალ „პრომეთე“-ს დაარსებით ასევე საფუძველი ჩაეყარა თვით პრომეთეისტურ მოძრაობასაც. ორგანიზაციის ერთ-ერთ ღოკუ-

მენტში პირდაპირ იყო მითითებული, რომ „პრომეთეიზმი წარმოადგენს რუსეთის მიერ ჩაგრულ უკლებლივ ყველა ხალხის მოძრაობას“ [6, 99] .

ჟურნალის ტირაჟი იყო 1000 ეგზემპლარი, რომლის დიდი ნაწილი უფასოდ ურიგდებოდა პოლიტიკურ მოღვაწეებს საფრანგეთსა და სხვა ქვეყნებში.

ჟურნალის პოლიტიკური პროგრამა და ფუნქციონირების ძირითადი პრინციპები დაფიქსირებული იყო მის რეგლამენტში, რომელიც 1927 წლის დასაწყისში იქნა მიღებული. რადგან ეს ჟურნალი კდკ-ის ოფიციალური ორგანო იყო, მისი რედკოლეგია შედგებოდა სამი კავკასიელი რედაქტორისგან (ქართველი, აზერბაიჯანელი და ჩრდილო-კავკასიელი).

საფრანგეთში დიპლომატიური ლეგაციის ქონა ქართველებს საშუალებას აძლევდა ჟურნალი გაეგრცელებინათ როგორც პარიზში აკრედიტირებულ დიპლომატებს შორის, ისე ფრანგულ სამთავრობო წრეებში. სწორედ ამიტომ, ჟურნალის მთავარი რედაქტორი და მისი შეუცვლელი ხელმძღვანელი 1926 წლიდან იყო გიორგი გვაზავა – პოლიტიკური მოღვაწე, იურისტი, მწერალი, მთარგმნელი, პუბლიცისტი, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და ლიდერი, საქართველოს ეროვნული საბჭოსა და დამფუძნებელი კრების წევრი.

გიორგი გვაზავა უდავოდ ითვლებოდა კავკასიელ ემიგრანტთა ერთ-ერთ გამორჩეულად განათლებულ წარმომადგენლად. მას ჰქონდა ქართულ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში მონაწილეობის დიდი სტაჟი. სხვა ყველაფერთან ერთად გიორგი გვაზავამ თარგმნა ფრანგულად შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“.

ჟურნალის საქმიანობაში განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა ევროპის საზოგადოებრივი წრეების იმ წარმომადგენელთა თანამშრომლობისთვის მიზიდვის საკითხს, რომლებიც კრემლისგან დამონებული არარუსი ხალხების განთავისუფლებას უჭერდნენ მხარს. „პრომეთეს“ მათ შორის კითხულობდნენ კავკასიის საკითხებით პროფესიონალურად დაკავებული ფრანგი და არა მარტო ფრანგი დიპლომატები.

ОГПУ (გაერთიანებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველო) შემფოთებული იყო სტამბულში კდკ-ის, როგორც „პრომეთეს“ მოძრაობაში შემავალ კავკასიელთა ცენტრალური ორგანიზაციის შექმნით და გადანყვიტა მიემართა ტერორისათვის.

1926 წელს საქართველოს ОГПУ-ს თავმჯდომარის, ლავრენტი

ბერიას ბრძანებით სტამბულში, სიმონ მდივანის (საქართველოს დევნილი მთავრობის წარმომადგენელი თურქეთში და პრომეთეისტური მოძრაობის აქტიური ხელმძღვანელი) ფაქტიური ლიკვიდაციის მიზნით გაგზავნილ იქნა ჩეკისტი და პროფესიონალი მკვლელი – შალვა წერეთელი, რომელიც შემდგომ საქართველოს სსრ-ს შინაგან საქმეთა მინისტრი გახდა. წერეთელმა ყველა მოსამზადებელი სამუშაო ჩაატარა, თუმცა ოპერაცია გაუქმებულ იქნა მოსკოვის ბრძანებით. „სავარაუდოდ ბოლშევიკები მოერიდნენ დასავლეთის ქვეყნებთან და თურქეთთან ურთიერთობის გართულებას“ [3, 162]. მცირე ხნის შემდეგ, 1926 წლის მაისში პარიზში ОГПУ-ს აგენტის მიერ მოკლული იქნა უკრაინის სახალხო რესპუბლიკის ყოფილი ხელმძღვანელი სიმონ პეტლიურა, რომელიც იმავდროულად „პრომეთეს“ მოძრაობის ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ხელმძღვანელიც იყო.

1927 წლიდან საერთაშორისო პოლიტიკური ვითარება ქართველი ემიგრანტების სასარგებლოდ შეიცვალა, რამაც მათი მხრიდან საქართველოში ბოლშევიკების წინააღმდეგ შეიარაღებული აჯანყების მოწყობის მცდელობა რეალური გახდა. კერძოდ:

1927 წელს, ანკარის მიერ დასავლეთის ქვეყნებთან რიგი შეთანხმებების ხელმოწერის შემდეგ, თურქეთსა და სსრკ-ს შორის ურთიერთობა ნელ-ნელა გაუარესდა. ამავ ენაზე ყველასათვის თვალშისაცემი გახდა თურქეთის და ინგლისის დაახლოება, ასევე გარკვეული ინგლისური წრეებისა და პოლონელების მხრიდან კავკასიელ ემიგრანტთა გაერთიანების მცდელობები, რის გამოც კრემლი ძალიან შეშფოთებული იყო და სასწრაფოდ ცდილობდა კონტრზომების მიღებას.

ინგლისის დაახლოება კავკასიელ ემიგრანტებთან გამოიწვია შემდეგმა მოვლენებმა: ინგლისელები ძალიან გააღიზიანა 1927 წლის შემოდგომაზე ცენტრალურ აზიაში რკინიგზის მშენებლობამ, რომელიც საბჭოეთის და ავღანეთის საზღვართან გადიოდა. ლონდონი შიშობდა, რომ კომუნისტები გეგმავდნენ ეს რკინიგზა გამოეყენებინათ ავღანეთში და ირანში შეჭრისთვის. იმავე წლის მაისში, ლონდონსა და მოსკოვს შორის დიპლომატიური ურთიერთობა შეწყდა ინგლისურ-საბჭოთა სავაჭრო საზოგადოების „არკოსის“ საქმის გამო.

ბოლშევიკების მხრიდან მათი ქვეყნის შიდა საქმეებში ჩარევის (1926 წელს შახტიორთა გაფიცვის დაფინანსება) და ბრიტანეთის კოლონიებში ძირგამომთხრელი საქმიანობის წარმოების (1927 წლის თებერვალში კომინტერნმა ბრიუსელში ორგანიზება გაუკეთა აღმოსავ-

ლეთის ჩაგრული ხალხების კონგრესს, რომელსაც ნერუც ესწრებოდა) საპასუხოდ ლონდონმა გადაწყვიტა, ნაექეზებინა ანტიბოლშევიკური ემიგრანტული ორგანიზაციების საქმიანობა, მათ შორის დაგეგმილი ჰქონდათ, ეს გავრცელებულიყო არა მარტო არარუს ეროვნებებზე, არამედ რუს მონარქისტებზეც. ძირითადი აქცენტი ინგლისელების მხრიდან პირველ კავკასიურ ორგანიზაციებზე კეთდებოდა, რადგან 1924 წლის აჯანყების მარცხის შემდეგ სკეპტიკურად იყვნენ განწყობილი სოციალ-დემოკრატების შესაძლებლობების მიმართ (თუმცა პრომეთეისტული ფრონტის მემარცხენე ძალებთან თანამშრომლობაზეც არ ამბობდნენ უარს). ლონდონი და ვარშავა ყველა ანტიბოლშევიკური კავკასიური ორგანიზაციისგან მოითხოვდნენ გაერთიანებას.

ფრანგები ასევე გარკვეულწილად შეუერთდნენ ლონდონის ამ ნაშინებებს. 1925 წელს პარიზში კრემლთან დაწყებული მოლაპარაკებები მეფის ვალების შესახებ წარუმატებლად დასრულდა. ამის შემდეგ, 1926 წელს საფრანგეთის მთავრობამ რუმინეთთან სამოკავშირეო ხელშეკრულებას მოაწერა ხელი, რომელიც იგნორირებას უკეთებდა რუსების პრეტენზიებს ბესარაბიაზე. 1927 წელს, დიპლომატიური ურთერთობების დარღვევის გარეშე, ფრანგებმა მოითხოვეს მოსკოვისგან პარიზიდან ელჩის განწვევა. სსრკ ეჭვობდა, რომ ამ გადაწყვეტილების უკან იდგა ჰენრი დეტერინგი, რომელიც პარიზში პარალელურად აწარმოებდა მოლაპარაკებებს კავკასიელ ემიგრანტებთან.

გერმანიამ 1922 წელს რაპალოს ხელშეკრულებით ცნო სსრკ. ვაიმარის რესპუბლიკის შიგნით მმართველი წრეები ძალიან დანაწევრებული იყვნენ. ზოგიერთი მაღალჩინოსანი სამხედრო და დიპლომატი (მაგალითად რეიხსვერის გენერალური შტაბის უფროსი, გენერალი ფონ სეექტი) მხარს უჭერდა სსრკ-თან კავშირს; ზოგი (მაგალითად, გენერალური შტაბის ყოფილი უფროსი, გენერალი მაქს ჰოფმანი) პირიქით, ანტიბოლშევიკურ პოლიტიკას ემხრობოდა, რადგან იმედოვნებდა, რომ ინგლისურ-ფრანგულ ანტისაბჭოურ ბლოკთან მათი დაახლოება საერთაშორისო არენაზე გერმანიის პოზიციებს გაამყარებდა.

საინტერესო იქნება იმის აღნიშვნაც, რომ იმავე წლის 17 სექტემბერს ქ. ტურში შეხვედრისას საფრანგეთის პრემიერ-მინისტრმა ბრიანმა გერმანიის კანცლერ გუსტავ შტრეზემანს განუცხადა, რომ მისი აზრით ბოლშევიზმი დიდი ხნით ვერ შეინარჩუნებდა ხელისუფლებას. ამ მოსაზრების დასასაბუთებლად ის სწორედ საქართველოს და უკრაინის დამოუკიდებლობისაკენ სწრაფვას უსვამდა ხაზს.

იტალიისა და ინგლისის პოლიტიკურად დაახლოება დამატებით იმედებს აძლევდა ემიგრანტთა წრეებს ერთიანი ანტიბოლშევიკური ბლოკის შექმნის თვალსაზრისით.

მალე ფრანგი პრემიერის მსგავსად, მუსოლინიც ხელს აწერს რუმინეთთან სამოკავშირეო ხელშეკრულებას, მიუხედავად იმისა, რომ იმ პერიოდში იტალიას და სსრკ-ს შორის ჯერ კიდევ კარგი ურთიერთობები იყო.

ქართველი მემარჯვენეები შეეცადნენ გამოეყენებინათ ასეთი ხელსაყრელი საერთაშორისო ვითარება. ამ პერიოდში განსაკუთრებით იკვეთება სპირიდონ კედიას როლი. იგი იყო ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და თავმჯდომარე, საქართველოს რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების წევრი, პოლიტიკური ემიგრანტი 1921 წლიდან. კედიამ მემორანდუმი გაუგზავნა გერმანელ მემარჯვენე წრეებს, ამავე პარტიის კიდევ ერთი ხელმძღვანელის შალვა ქარუმიძის შუამავლობით, რომელიც პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში თანამშრომლობდა გერმანულ დაზვერვასთან. კედია გერმანელებს ქართულ-გერმანული თანამშრომლობის განახლებას სთავაზობდა.

იმავე წლის ბოლოს პარიზში შედგა შეხვედრა ერთი მხრივ, გენერალ ჰოფმანს, კედიას, ქარუმიძეს და მეორე მხრივ, ალფრედ ნობელს შორის, რომელიც ბოლშევიკების მხრიდან კონფისკაციას დაქვემდებარებული კავკასიის ნავთობის საბადოების იურიდიული მესაკუთრე იყო.

შეხვედრაზე გადაწყდა შექმნილიყო კავკასიის განთავისუფლების კომიტეტი.

ნობელს ზურგს უმაგრებდა ნავთობის კონცერნ „როიალ დატჩ შელის“ მფლობელი ჰენრი დეტერინგი, რომელიც საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ ბოლშევიკები არ დათანხმდებოდნენ კავკასიის ნავთობის გაყიდვის მისეულ პირობებს. იმის გათვალისწინებით, რომ პირველ მსოფლიო ომამდე, გროზნოს და ბაქოს ნავთობის ნახევარი მისი კომპანიის საკუთრება იყო, ის ძალიან იყო დაინტერესებული ბოლშევიკებისგან კავკასიის განთავისუფლებით. შესაბამისად მან მზადყოფნა განაცხადა დაეფინანსებინა ეს ნაშრომები.

პარალელურად იგეგმებოდა სამხედრო ოპერაციის დეტალებიც. თურქეთის ტერიტორიიდან იგეგმებოდა გერმანელი მოხალისეების შეჭრა საქართველოში, ქართველი პარტიზანების მხარდაჭერით. ოპერაციისთვის უნდა ეხელმძღვანელა გენერალ კრესს ფონ კრესსენშტე-

ინს, რომელიც 1918 წელს ხელმძღვანელობდა გერმანულ სამხედრო მისიას კავკასიაში და კარგად იცნობდა ადგილობრივ პირობებს. იმავე დროულად, სხვა ქართული რაზმები ქართველი ოფიცრების ხელმძღვანელობით ინგლისური გემების მეშვეობით დესანტირებული უნდა ყოფილიყვნენ საქართველოს შავი ზღვის სანაპიროზე. ჩრდილოეთით, ყუბანის კაზაკები, გენერალ ანდრეი შკუროს მეთაურობით უნდა გადამსხდარიყვნენ ტუაფსეში. ყირიმი უნდა აეღოთ რუს მოხალისეებს, გენერალ პეტრე ვრანგელის მეთაურობით.

ინგლისელები გეგმავდნენ ბოლშევიკებისთვის შეეტიათ არა მარტო შავი ზღვის აუზში, არამედ კასპიის რეგიონშიც. 1927 წლის აპრილში, მოსკოვთან დიპლომატიური ურთიერთობების ფორმალურ დარღვევამდე, ინგლისელმა სამხედროებმა ბოლშევიკების მიერ ცენტრალურ აზიაში რკინიგზის მშენებლობის საპასუხოდ შეიმუშავეს აზერბაიჯანში, ჩეჩნეთსა და კასპიის ზღვაში სტრატეგიული სამიზნეების დაბომბვის გეგმა. იგეგმებოდა, რომ ბოლშევიკების მხრიდან ირანსა და ავღანეთში შეჭრის შემთხვევაში ბრიტანული სამხედრო თვითმფრინავების სამ ესკადრილიას დაებომბა ნავთობის საბადოებისა და იარაღის საწყობები ბაქოსა და გროზნოში, ასევე საზღვაო კომუნიკაციები კასპიის ზღვაში (ირანში შუალედური დაშვებებით). ასევე ამ ოპერაციებით მოხდებოდა კონტრშეტევის მხარდაჭერა, რომელსაც ინგლისელები გეგმავდნენ ავღანეთისა და ცენტრალური აზიის რეგიონიდან, სადაც ადგილობრივი პარტიზანებიც უნდა გააქტიურებულიყვნენ.

ამ სამხედრო ოპერაციის წინ კედია მთელი დავალება, შეექმნათ ქართული მემარჯვენე პარტიებისა და ორგანიზაციების კოალიცია, რომელშიც უნდა გაერთიანებულიყო ორგანიზაცია „თეთრი გიორგი“, გენერალ კვინიტაძის ხელმძღვანელობის ქვეშ მყოფი „ქართველ ოფიცერთა კავშირი“ და პოლკოვნიკ ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილის ყოფილ პარტიზანთა კავშირი.

1927 წლის მაისში კედია ლონდონში იმყოფებოდა, სადაც მონაწილეობდა კავკასიის პრობლემის განხილვაში დეტერინგთან და ჰოფმანთან ერთად.

საბოლოოდ, 1928 წლის დასაწყისისთვის დეტერინგმა გადაწყვიტა, უარი ეთქვა პროექტის შემდგომ დაფინანსებაზე და თამაშიდან გასულიყო. როგორც ჩანს ჩათვალა, რომ ბოლშევიზმის წინააღმდეგ სრულმასშტაბიანი ომის დაფინანსება მის შესაძლებლობებს აღემატებოდა.

ОГПУ კარგად იცნობდა ემიგრანტთა სუსტ მხარეებს და ანტი-ბოლშევიკური მოძრაობის წინააღმდეგ ბრძოლა მათ შორის დაპირის-პირების ინსპირირების გზით წარმართა. მან შეძლო განხეთქილების შეტანა სოციალ-დემოკრატებსა და მემარჯვენეებს შორის, მათ შორის არსებული უნდობლობის გამოყენებით.

ამ პერიოდიდან ქართულ პოლიტიკურ პარტიებს შორის დაპირისპირება მკვეთრად თვალშისაცემია, რაც კარგად არის ასახული სპირიდონ კედიას წერილებში, რომელიც დაცულია მის პირად არქივში. არქივი 2005 წელს პარიზიდან ჩამოიტანეს ისტორიკოსებმა ოთარ ჯანელიძემ და ალექსანდრე ნონეშვილმა.

სპირიდონ კედიასა და გრიგოლ ვეშაპელს შორის მიმონერაში ჯერ კიდევ 1923 წლიდან იკვეთება, რომ ეროვნულ-დემოკრატიები ურთიერთობების გადასინჯვას სოციალ-დემოკრატებთან 1924 წლის აჯანყებამდეც აპირებდნენ. „მართალია სოც. დემოკრატები ისე დასუსტდნენ საქართველოში და ყველგან (განსაკუთრებით ევროპაში), რომ უჩვენოდ მუშაობა არ შეუძლიათ, მაგრამ ჩვენ ისე არ გავძლიერებულვართ ორგანიზაციულად, რომ ცალკე მათ წინააღმდეგ მუშაობა და ერის გაძლოლა შევძლოთ“ – წერდა 1932 წლის 20 აპრილით დათარიღებულ წერილში გრ. ვეშაპელი სპ. კედიას [19, 22]. იმავე წერილში ვეშაპელი პარტიის გაძლიერების თავისებურ გზასა და მეთოდს სთავაზობს კედიას: „მე, პირადად, თუ მჯერა ჩვენი მიმართულების – იმავე პარტიულ, სექტანტურ-დისციპლინარულ-ორგანიზაციული მეთოდით, რა მეთოდითაც თავის დროზე მესამე დასელები გაბატონდნენ საქართველოში და რა მეთოდიც იხმარა ფაშისმმა იტალიის ჭკუაზე მოსაყვანად“ [19, 23]. აქ ახსნას აღარ დავიწყებთ, თუ რა მეთოდით მოვიდნენ ფაშისტები იტალიაში და მესამე დასელები კი საქართველოში. ეს ყველასათვის დღესავით ნათელია.

შიშობდნენ რა, რომ დასავლეთის მხარდაჭერა მემარჯვენე ძალების გავლენას გაზრდიდა საქართველოში, სოციალ-დემოკრატებმა დაიწყეს ისეთი ქმედებების განხორციელება, რომლებიც შემდგომ გამოიყენა ОГПУ-მ „პრომეთეს“ მოძრაობის წინააღმდეგ და განხეთქილება შეიტანა მათ რიგებში. ასე მაგალითად, ОГПУ-მ შეძლო, ხელში ჩაეგდო ნ. ჟორდანიასა და ნ. რამიშვილის მიერ საქართველოში მოქმედი იატაკქვეშა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციებისთვის გაგზავნილი მითითებები, რომლებიც მიმართული იყო მემარჯვენე პარ-

ტიების გავლენის შესუსტებისკენ. შედეგად, ასათიანის ეროვნულ-დემოკრატიული ჯგუფი გავიდა პრომეთეისტული მოძრაობიდან.

1927 წლის დასაწყისში ოგპუ-ს პროვოკაციების მსხვერპლი გახდნენ ასევე კავკასიის დამოუკიდებლობის კომიტეტის ჩრდილოკავკასიური და აზერბაიჯანული სექციები, რის შედეგადაც განხეთქილება მათ რიგებშიც მოხდა.

ალსანიშნავია, რომ კავკასიელ ემიგრანტთა შედარებით შორსმჭვრეტელი ხელმძღვანელები კარგად ხვდებოდნენ ოგპუ-ს ხელშეწყობით გაღვივებული შიგა დაპირისპირების საშიშროებას. ასე მაგალითად, საქართველოს ემიგრანტული მთავრობის წარმომადგენელი აშშ-ში, ვასილ დუმბაძე, რომელიც იმედოვნებდა მიელნია ვაშინგტონის მიერ მისი ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღიარებისთვის და აშშ-ში საქართველოს ლეგაციის გახსნისთვის, შესანიშნავად აცნობიერებდა საქართველოს ემიგრაციის პრესტიჟისთვის შიგა დაპირისპირების უარყოფით გავლენას

როგორც ამიერკავკასიის ოგპუ-ს ანგარიშიდან ირკვევა [7], 1927 წლის 13 ივლისს დუმბაძე პარიზში ჩავიდა და შეესწრო მენშევიკთა დევნილი მთავრობისა და კედია-ასათიანის დაპირისპირების ყველაზე აქტიურ მომენტს. დუმბაძე თვითონ უპარტიო იყო, თუმცა უფრო ეროვნულ-დემოკრატებისკენ იხრებოდა თავისი შეხედულებებით. მიუხედავად თავისი სიმპათიებისა, ამ კონკრეტულ დაპირისპირებაში ის არ შეუერთდა კედიას ჯგუფს. ამის ნაცვლად, დუმბაძემ მათ დაუმტკიცა, რომ ასეთ ვითარებაში მენშევიკების წინააღმდეგ ნებისმიერი ბრძოლა იმავდროულად ნიშნავს ბრძოლას მთავრობისა და ლეგაციის წინააღმდეგ. ამ უკანასკნელის არსებობა კი უმნიშვნელოვანესია საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის, რადგან ევროპული მთავრობები ლაპარაკობენ და ილაპარაკებენ მხოლოდ ყოფილ მთავრობასა და მის წარმომადგენლებთან და არა პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლებთან. დუმბაძემ მიუთითა, რომ აშშ-ს მთავრობა მხოლოდ საქართველოს ყოფილ მთავრობასთან მოლაპარაკებებს მიიჩნევს მისაღებად და, რომ დუმბაძე იქ ყოველთვის მთავრობის სახელით მოქმედებდა და საკითხის სხვანაირად დაყენება ჩაშლის ამერიკაში წამოწყებულ საქმეს. იმ მომენტში დუმბაძის მსჯელობამ მნიშვნელოვნად განმუხტა სიტუაცია და კედიას მოთხოვნები რამიშვილის მთავრობის შემადგენლობიდან მოხსნის (გაყვანის) შესახებ უშედეგოდ დასრულდა.

სამწუხაროდ, ემიგრანტული ცხოვრების სპეციფიკა ყოველთვის

არ იძლეოდა ასეთი გონივრული კომპრომისების მიღწევის საშუალებას.

ამრიგად, საერთაშორისო თანამეგობრობის გარდა 1924 წლის აჯანყების სისხლში ჩახშობამ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა მთელ ემიგრაციაში, განსაკუთრებით კავკასიელებში.

1924 წლის აგვისტოს აჯანყების დამარცხების შემდეგ ემიგრაციაში გაერთიანების თემა კიდევ უფრო აქტუალური გახდა, თუმცა მარცხის გამო ურთიერთბრალდებები კარგა ხანს გაგრძელდა.

დასკვნა

1924 წლის აჯანყების სასტიკად ჩახშობის შემდეგ ემიგრაციაში ბრძოლის გასაგრძელებლად შეიქმნა ახალი ქართული პოლიტიკური ორგანიზაციები, წამყვანი პოლიტიკური პარტიების საზღვარგარეთული ბიუროები და მათი ადგილობრივი წარმომადგენლობები. მოხერხდა ყველა ქართული პოლიტიკური ძალის გაერთიანება, რომლის ინიციატორი გახდა პოლონეთი. დაარსდა „ინტერპარტიული საზღვარგარეთის ბიურო“, საერთო ქართული პოლიტიკური ორგანიზაციები: საიდუმლო „სტამბოლის პოლიტიკური კომისია“ და მასთან არსებული „სამხედრო კომისია“, „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი“.

1926 წლის ნოემბერში პარიზში გამოსვლა დაიწყო ჟურნალმა, ოფიციალური სახელწოდებით „პრომეთე, კავკასიის და უკრაინის ხალხების ეროვნული დაცვის ორგანო“. ასევე საფუძველი ჩაეყარა ამავე სახელწოდების მოძრაობას – პრომეთეიზმი. ამ ორგანიზაციის საქმიანობის ძირითადი მიზანი იყო ერთიანი კავკასიური სახელმწიფოს შექმნა, ამ იდეის სულისჩამდგმელი კი – პოლონეთი. ორგანიზაციის ერთ-ერთ დოკუმენტში პირდაპირ იყო მითითებული, რომ „პრომეთეიზმი წარმოადგენდა რუსეთის მიერ ჩაგრულ უკლებლივ ყველა ხალხის მოძრაობას“. ამ ორგანიზაციამ წმინდა პოლიტიკურის გარდა სამხედრო, ეკონომიკური და დიდი კულტუროლოგიური მისიაც შეასრულა კავკასიელების, საბჭოთა კავშირის მიერ დამონებული ხალხების პრობლემებისა და სხვა საჭირობოროტო საკითხების გასახმაურებლად.

მიუხედავად ხელსაყრელი საერთაშორისო ვითარებისა და ევროპის წამყვანი ქვეყნების დამოკიდებულებისა ამ საკითხის მიმართ, ახალი ანტიბოლშევიკური აჯანყება კავკასიაში ვერ განხორციელდა. ОГПУ კარგად იცნობდა ემიგრანტთა სუსტ მხარეებს და ანტიბოლშევიკური მოძრაობის წინააღმდეგ ბრძოლა მათ შორის დაპირისპირების

ინსპირირების გზით წარმართა. მან შეძლო განხეთქილების შეტანა სოციალ-დემოკრატებსა და მემარჯვენეებს შორის, მათ შორის არსებული უნდობლობის გამოყენებით. უმთავრესი მიზეზი კი მაინც ის იყო, რომ სოციალ-დემოკრატიული პარტია ვერ გამოვიდა ვინრო პარტიული ინტერესებიდან და ქვეყნის მომავალი საკუთარ კეთილდღეობაზე ფიქრს გადააყოლა.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Джамиль Гасанлы, „История дипломатии Азербайджанской Республики, Т. II, Внешняя политика Азербайджана в годы советской власти (1920-1939), Москва, 2013.
2. Jean-Baptiste Duroselle, „Histoire diplomatique de 1919 à nos jours“.
3. Георгий Мамулия, Борьба за Свободу и независимость Кавказа (1921-1945), Тбилиси-Париж, 2012.
4. Ное Рамишвили, Тадеуш Голувко, Константинополь, 11.8.1926 //Кавказская Конфедерация в официальных декларациях, тайной переписке и секретных документах движения «Прометей“.
5. Шалва Беришвили, „Отчет о моем пребывании в Турции“, Париж, 1.1.1931.
6. Мамед Эмин Расулзаде, Магомет-Гирей Сунш, Симон Мдивани, „Кавказская Конфедерация в официальных декларациях, тайной переписке и секретных документах движения «Прометей». Варшава, 14.7.1934
7. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, ფონდი 13, აღწ. 3, საქმე 82, ქართული ემიგრაცია.
8. ოთარ ჯანელიძე, „სპირიდონ კედიას წერილები“, თბილისი, 2007.
9. https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A1%E1%83%9E%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%9C_%E1%83%99%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%90, ნანახია 2024 წლის 30 აპრილს.

Irma Gikasvili

Doctor of Social Sciences, Technical University of Georgia, Law and International Relations assistant professor of the faculty, SSIP st. Cholokashvili St. of the 178th public school of Tbilisi History mentor teacher

Promethean movement and the idea of creating a unified Caucasian state

Summary

After the brutal suppression of the 1924 rebellion, new Georgian political organizations, foreign bureaus of leading political parties and their local representatives were created to continue the battle in emigration. It became possible to unite all Georgian political forces, which was initiated by Poland. There was established The „Inter-Party Foreign Bureau“ and common Georgian political organizations such as: the secret „Istanbul Political Commission“ and the related „Military Commission“, „Georgian Independence Committee“.

In November 1926, a newspaper began to be published in Paris, with the official name „Prometheus, the national defense organization of the peoples of the Caucasus and Ukraine“. The foundation was also laid for the organization of the same name – Prometheus. The main goal of the activity of this organization was to create a unified Caucasian state, and the author of this idea was Poland. In one of the organization's documents, it was explicitly stated that „Prometheus was a movement of almost all peoples oppressed by Russia.“ In addition, except the purely political missions, this organization also performed a military, economic and great cultural mission to publicize the problems of the Caucasians, the peoples enslaved by the Soviet Union, and other pressing issues.

Despite the favorable international situation and the attitude of the leading European countries towards this issue, the new anti-Bolshevik rebellion in the Caucasus could not take place. The OGPU was well aware of the weaknesses of the emigrants and led the fight against the anti-Bolshevik movement by inspiring confrontation among them. They were able to drive a wedge between the social democrats and the right by exploiting the distrust between them. Still The main reason was that the Social-Democratic Party could not get out of the narrow party interests and valued it's own well-being more than the country's future.